

Yapay Zekaya Direnmek*

Resisting Artificial Intelligence

Selçuk ÇETİN

Dr. Öğr. Üyesi , Yozgat Bozok Üniversitesi, İletişim Fakültesi

 <https://orcid.org/0000-0002-2110-0874> selcuk.cetin@yobu.edu.tr

Yapay Zekâ (YZ) teknolojilerinin gündelik yaşama girişi ile birlikte toplumlarda adeta bir iyimserlik iklimi oluşmuştur. Her teknolojik ilerlemenin insan yaşamında büyük bir gelişim ve dönüşüm yaratacağını düşünmek tekno-iyimser perspektifin bir uzantısı olarak okunabilir. Ancak teknolojik gelişmelere olumlayıcı yaklaşım, onu mistifiye etmek olacaktır. Bu tutum, teknolojiyi dokunulmaz kılarak onu donuklaştırır. Mevcut güç ilişkilerini görünmez kılar. YZ üzerine yapılan her türlü değerlendirmede onun kimin adına, kimin üzerinden ve kime karşı çalıştığını sorgulamayan her türlü analiz eksik kalacaktır.

Mcquillan, *Yapay Zekaya Direnmek* adlı eserinde YZ'yi siyasi bir proje ve aygıt olarak tanımlamaktadır. Nitekim, YZ ona göre tarafsız değildir. Siyasi proje olarak dünyadaki güç dağılımını etkileyecek şekilde hareket etmektedir. Yazar, YZ'nin belirgin etkisini, mevcut eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri artırma ve algoritmik otoriterliği giden mevcut bölünmeleri derinleştirme şeklinde okumaktadır. Yazar, eserini yedi bölümde ele almıştır. Çalışmada bu bölümlerin özlü bir değerlendirmesi sunulacaktır.

Kitabın birinci bölümü *Yapay Zekanın İşlemleri* başlığını taşımaktadır. Yazar, bu bölümde YZ'nin hesaplama türüne mercek tutmaktadır. Bu açıdan “makine öğrenme” ve “derin öğrenme” kavramlarını mümkün kılan teknik yapıyı irdelemektedir. Yazara göre, YZ'deki öğrenme matematiksel bir çıkarımdan ibarettir. İstatistiksel bir modelleme döngüsüdür. Öğrenme dediğimiz şey ise, insana dair olan ve içerisinde sezgiyi barındıran, deneyim ve sağduyu ile ilişkisel bir süreçtir. Bu bağlamda YZ'de gerçek bir zekâdan bahsetmek mümkün görünmemektedir. YZ'ye dayalı öğrenme süreçlerinin içerisinde önyargıları barındırdığını düşünen yazar, bunun sosyo-politik sonuçlar doğuracağını ifade etmektedir. Nitekim, YZ'nin veri kümelerine bağımlı olması ve bu kümelerin belirli toplum kesimlerini ayırıcı kılan pratiklerle beslenmesi söz konusu olabilir. Bu durum da veri kümesinde yeterince temsil edilmeyenlerin görünmez kılınmasına ve ikinci plana itilmesine yol açabilir. Böylesi bir halin etik ve siyasal sonuçlar üreteceği düşünülmektedir. Öyle ki, verilerin dil modelleri aracılığıyla etiketlenmesi, toplumsal ve söylemsel karmaşıklığın önceden tanımlanmış kategoriler içinde yeniden düzenlenmesini gerektirdiğinden kaçınılmaz biçimde indirgemeci bir karakter taşır. Bu indirgeme, YZ'nin olasılık temelli işleyişine, sınıflandırma mantığına ve anlamı standartlaştırma eğilimine içkin bir özelliktir. Nitekim, derin öğrenme sistemleri verileri işlemekle kalmaz, onları basitleştirir. Bu da toplumdaki var olan ayırıcı sistemlerin yeniden üretilmesini besleyebilir.

*Dan Mcquillan, Notabene, 200 sayfa

Atıf / Cite as: Çetin, S. (2026). Yapay Zekaya Direnmek. *KİLAD*, (27), 133-137.

Gönderilme Tarihi: 10.01.2026

Kabul Tarihi: 23.03.2026

Kitabın ikinci bölümü *Ek Hasar* başlığını taşımaktadır. Bu bölümün ana teması YZ'nin toplumsal eşitsizliği nasıl da güçlendirdiğine yöneliktir. YZ'nin vekil ölçümlere bağımlı olmasının pek çok sorunu beraberinde getirdiğini düşünen yazar, toplumdaki eşitsizliklerin YZ tarafından yeniden üretildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda vekil ölçümlere bağımlılık, karmaşık ve çoğu zaman niteliksel olan toplumsal olguların ölçülebilirlik adına sayısallaştırılmış göstergelere indirgenmesi anlamına gelir. Buna göre, eğitim, sağlık, sigorta gibi hizmetlerde YZ'den faydalanıldığında, algoritmaların mevcut ya da gizli eşitsizlikleri yaydığı düşünülmektedir. Her ne kadar algoritmaların kullandığı vekiller rasyonel gibi görünse de tüm bunlar “mevcut yapısal eşitsizliğin keskin uçurumlarında parçalanabilir” (Mcquillan, 2024, ss. 39-40). Böylesi bir hal ayrıca; adalet, fırsat eşitliği gibi konuların matematiksel bir dağılıma indirgenmesi ile sonuçlanabilir. Örneğin, ABD'de COMPAS adlı bir yazılım, şüphelileri risk puanına göre sınıflandırmayı amaçlamıştır. Ancak bu yazılımdaki algoritmalar, benzer sabıka kayıtlarına sahip siyahileri, beyazlara nazaran iki kat daha riskli göstermiştir. Bu durum, yazar tarafından algoritmaları geliştiren ve tasarlayan mühendislerin bireysel perspektiflerinden ziyade, onları istihdam eden güçlü kurumların arkasında yer alan aktörlerin toplumsal hiyerarşideki avantajlı konumlarıyla açıklanmıştır. Algoritmaların sosyal medyadaki edimleri izlemesinden daha kaygı verici olan, bu sistemlerin istihdam ve güvenlik gibi alanlarda karar verici konuma taşınmasıdır. Bu genişleme, toplumsal ayrımcılığın derinleşmesini şaşırtıcı olmaktan çıkarır (Mcquillan, 2024, ss. 44-47). Tüm bunlar, yazara göre, YZ'nin neyi optimize edeceğine dair kararların toplumdaki ayrıcalıklı olanlar tarafından üretildiğini ve böyle bir ayrıcalığa sahip olmayan kitlelere uygulandığını düşündürmektedir.

Kitabın üçüncü bölümü *Yapay Zekâ Şiddeti* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazar, YZ'nin neoliberal düzenin bir uzantısı olduğunu ifade etmektedir. Esas olarak odaklandığı nokta ise YZ'nin neoliberalizmin hangi özelliklerini güçlendirdiği üzerinedir. En dikkat çekici olanı emeğin giderek daha güvencesiz hâle gelmesidir. İnsanların YZ teknolojilerinin gözetimi ve denetimi altında algoritmik rakamlara indirgenmesi bunun örneklerinden birisidir. YZ, bir işi optimize ederek (aynı zamanda işçiyi de optimize ederek) ne kadar sürede ne kadar çıktı üretilebileceğini denetleyen ve öneren sistemler geliştirmektedir. Algoritmalar, örneğin Amazon depo çalışanlarının ya da Uber şoförlerinin çalışma süresi içerisindeki verimliliklerini anlık olarak denetleyerek otomatik işten çıkarma tehdidi üretebilmektedir. YZ destekli sohbet robotları, özellikle çağrı merkezlerinde rutin müşteri sorunlarının çözümünde işlevsel bir rol üstlenirken, daha zor ve potansiyel olarak travmatik çağrılarının yönetimi büyük ölçüde çalışanların üzerine bırakılmaktadır. Bu durum, çalışanların artan duygusal emek ve yoğun stresle baş etmek zorunda kalmalarına yol açmaktadır. Yazar, YZ'nin çalışma mantığı ile Naziler arasında dikkat çekici bir benzetme kurmaktadır. Nasıl ki, Nazi yöneticileri ve SS mensupları toplama kamplarını bürokratik aklın bir uzantısı olarak “yönetim, ekonomi ve çözüm” meseleleri şeklinde ele almışlarsa, YZ bağlamında da mesele insanların makineler tarafından ikame edilmesinden ziyade, bireylerin mevcut toplumsal otomatizmin ve düşüncesizliğin hesaplamalı olarak genişletilmesine maruz kalmalarıdır (2024, s. 77).

Kitabın dördüncü bölümü, *Nekrosiyaset* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazar, YZ'nin nekrosiyasi bir projeye hizmet edebileceğini belirtmektedir. Nekrosiyaset kavramını ortaya atan kuramcı Achille Mbembe'dir. Ona göre Nekrosiyaset, egemenliğin nihai bir hedefi olarak kimlerin yaşayıp kimlerin öleceğine karar verme gücünü ifade eder. Bir başka anlatımla, egemenlerin ölüm üzerindeki iktidarlarıdır. Bu açıdan devlet ya da iktidar yaşamı düzenlediği gibi ölümü de belirlemektedir (Mbembe, 2003). Mcquillan, kavramı Mbembe'den alarak YZ teknolojilerine uyarlamaktadır. Nasıl ki Covid-19 döneminde Britanya sağlık sistemi otizimli, zihinsel engelli vb. yurttaşları dayanıksız değerlendirip ventilatör tedavisinde istisna kılıp adeta ölüme terk etti ise, YZ de algoritmalar yoluyla yurttaşların kamuya açık bilgilerini kazıyıp bir dizi tahmin sistemi ile sınıflandırabilir (Mcquillan, 2024, ss. 93-99). Bu gibi bir sınıflandırma

erk sahibi sınıfın nekrosiyası ırkçılığına hizmet edebilir. Nitekim, YZ'ye dayalı nekrosiyası eğilimler, günümüzde yükselen aşırı sağ siyasi yönelimlerle pek çok açıdan örtüşmektedir (Mcquillan, 2024, s. 109). YZ, “ince ayarlanmış büyük ölçekli hesaplama sistemlerine dayandığı için entelektüel soyutlamanın zirvesi gibi görünse de popülist ve faşist ideolojiyi besleyen anti-entelektüalizmin türüne karşı savunmasızdır” (Mcquillan, 2024, s. 115). Bu açıdan aşırı sağcı projelere benzemektedir. Esas mesele, YZ'nin faşist rejimler tarafından benimsenmesinden çok faşistleşmeye YZ'nin katkı sunmasıdır. Pek çok devlet, “dış gruplar” olarak adlandırdığı göçmenler, azınlıklar gibi toplum kesimlerini gerçekten de dışsallaştırmak için YZ teknolojilere başvurmuşlardır. Avrupa Birliği'nin Akdeniz'de boğulmaya terk edilen göçmenleri denetlemek için YZ güdümlü teknolojileri finanse ettiği hatırlandığında, YZ'nin etnomerkezci faşizme evrilen politikalara nasıl teşne olabileceği anlaşılmaktadır (Mcquillan, 2024, s. 116).

Kitabın beşinci bölümü, *Makine Sonrası Öğrenme* başlığını taşımaktadır. Bu bölüm ve sonrasında yazar, YZ'ye nasıl direnileceğine ve YZ'nin nasıl değiştirilebileceğine dair açılımlar getirmektedir. Bu amaçla ilk olarak “bakış açısı kuramının” sunmuş olduğu perspektifi sahiplenmektedir. Buna göre kuram, ötekileştirilmiş ya da azınlık konumuna itilmiş toplumsal grupların yaşantılarından beslenen deneyimsel bilgi biçimlerinin, egemen bilgi üretme pratiklerine alternatif oluşturabilecek potansiyeller taşıdığını ileri sürmektedir (Mcquillan, 2024, s. 124). Bilginin üretimine ezilen ya da dışlanan grupların perspektifi ile yaklaşır. Bu bölümde yazar, YZ'nin mevcut çalışma dinamiklerinin farkında olunması gerektiğine yönelik yorumlar getirmekte ve başka türlü bir YZ'nin imkanlarını sorgulamaktadır. Örneğin bakış açısı kuramından hareketle, bilimsel darlığın taraflı bilgiyi, sistemsel adaletsizliği normalleştiren bilme ve eyleme biçimlerini üretmekte olduğu ve aynı zamanda ötekileştirilmiş bireylerin bakış açılarını göz ardı ettiği için YZ'nin azınlık seslerini merkeze alan uygulama biçimlerine ihtiyaç bulunduğu dile getirilmektedir (Mcquillan, 2024, ss. 129-130).

Kitabın altıncı bölümü *Halk Konseyleri* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, YZ'nin kesintiye uğratılmasından ziyade, yardımlaşma ve dayanışma siyaseti çerçevesinde işçi ve halk konseyleri yoluyla özerklik üretmenin olanakları ele alınmaktadır. Daha önce bahsedildiği gibi otomasyonun yaratımı karşısında işçiler stresle mücadele etmek zorundaydılar. Bu açıdan, işçiler daha fazla özyönetim ve özerklik aramaktadırlar. Nitekim teknolojinin anti-demokratik uygulamasını fark eden insanların teknoloji odaklı işyerlerinde daha çok demokrasi talebi artmaktadır. Ancak bu talep güvencesizleştirilmiş öznelerle yönelik reformist taleplerin daha fazlasını gerektirmektedir. Bu ihtiyaç, YZ'nin tüm zararlarına karşı öz-örgütlenmedir. Yazar, bunun için işçi ve halk konseylerini ön plana taşımaktadır. Buralarda konseyler kendilerini inşa ederler. Her türlü koşuldan etkilenen öznelerin ne yapacaklarına kendilerinin karar verdikleri doğrudan bir demokratik organdır. Örneğin, YZ yoluyla ötekileştirilenlerin sesinin güçlendirilmesi, orantısızlıkların giderilmesi, her türlü dışlama ve istisna kılma pratiğine karşı yapısal bir karşı duruşun geliştirilmesi ve bunun yerine ilişkisellik ve dayanışmanın kurgulanması gerektiği vurgulanmaktadır. Yazar, tıpkı tarihte Ludistlerin direnişine benzer bir kurucu güç pratiğine duyulan gereksinimi ifade eder. Her ne kadar Ludistler makine kırıcılar olarak görülse de esasında zanaatkardılar ve işlerinin otomasyonlaştırılmasına ve kendilerinin de otomatikleştirilmesine karşı direniş sergilemişlerdir. Buna benzer bir öz-faaliyetin derin öğrenmeden nekrosiyaset tehdidinde değin YZ'ye dayalı antifaşist mücadelenin yapı taşı oluşturduğu düşünülmektedir.

Kitabın yedinci bölümü *Antifaşist Yapay Zekâ* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde odak YZ'ye direnmekten, YZ'ye yol açan koşulları yeniden yapılandırmaya ayrılmıştır. Yazar bu kısımda bu yeniden yapılandırmaya dair birkaç öneri geliştirmiştir. Bu yaklaşım, sömürgecilik karşıtı ve feminist bir perspektife dayanarak feminist teknoloji eleştirisi ile ilişkisellik ve bakım etiğini merkeze alır; ırk, toplumsal cinsiyet ve benzeri farklılaştırmaların aşırı sağcı gündemlere

eklemlenmesine karşı tetikte durur, faşizan çözümcülük ve normalleştirme girişimlerini platformsuzlaştırmayı hedefler, pozitif bir ret anlayışıyla belirli teknolojik aygıt biçimlerini reddederken radikal alternatiflere bağlılığı savunur, işçi ve halk konseyleri aracılığıyla özerklik alanları üretip savunur, yataylık, karşılıklılık ve özerklik temelinde yapısal yenilenmeye alan açar ve dayanışma ekonomilerini destekleyerek güvencesizlik ile otoriterliğin algoritmik yoğunlaşmasına karşı kolektif bir karşı duruş inşa etmeyi amaçlar. Yazar geliştirdiği önerileri, kolektif özgürleşmenin bir parçası olarak okumaktadır. Tüm bu önerileri, bu yeni aygıtın imkanlarının neler olabileceğine yönelik sorgulayarak deneysel ve pratik bir inşa olarak değerlendirmektedir.

Yapay Zekâ etrafında şekillenen ana-akım söylem, onu büyük ölçüde teknik boyutuyla ele almakta, insan yaşamını ileriye taşıyan adeta bir teknolojik devrim anlatısı kurmaktadır. Ancak tüm bunlar YZ'nin toplumsal yaşamdaki etkilerini anlamakta yetersiz kalmaktadır. Mcquillan'ın eserinde bu duruma karşı analitik bir çözümleme yaptığı söylenebilmektedir. Dolayısıyla YZ, yalnızca bir teknoloji meselesi olmayıp aynı zamanda siyasal ve toplumsal bir sorumluluk alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Mcquillan'ın getirdiği açılımın, eleştirel YZ çalışmalarına kaynak olarak değerlendirilebileceği öngörülmektedir.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı: Tek Yazar (Selçuk ÇETİN)

Etik Kurul Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek ve Teşekkür: Yazar, çalışmada finansal destek almadığını bildirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını bildirmiştir.

Kaynaklar

- Mbembe, A. (2003). “Necropolitics”, *Public Culture*, 15(1),11-40,
<https://doi.org/10.1215/08992363-15-1-11>
- Mcquillan, D. (2024). *Yapay Zekaya Direnmek – Antifaşist Bir Yaklaşım*, (çev. Diyar Saraçoğlu). NotaBene Yayınları.